

Woningbouw 'Het Blok' in Krommenie(1920-1942). Vier bouwfases, één buurt, een begraafplaats en een park. Cultuurhistorische quickscan en advies over de cultuurhistorische betekenis.

Dr Marinke Steenhuis, SteenhuisMeurs, 25 juli 2018

Inleiding

Deze cultuurhistorische quickscan naar de waarde van de Blokbuurt in Krommenie is gemaakt op verzoek van Marjorie Verhoek, netwerkontwikkelaar Erfgoed van de gemeente Zaanstad. De buurt is door ons bezocht, en er is onderzoek gedaan in het Provinciaal Archief en het Stadsarchief van Zaanstad. Er is dankbaar gebruik gemaakt van de informatie verstrekt door de heer Wim Andrea van het Historisch Genootschap Krommenie. De Blokbuurt is in vier fases en door verschillende woningbouwverenigingen gebouwd in de periode 1920 tot 1955, met voor fase 1 (1920) financiële ondersteuning van lokale fabrikanten. Een extra bonus in het onderzoek is de vondst van het unieke ontwerp met toelichting van de begraafplaats (1922) en het Agathepark (1930), twee elementen die onlosmakelijk met de Blokbuurt verbonden zijn. Samen vertellen Blokbuurt, begraafplaats en Agathepark ons het verhaal van de vroeg twintigste eeuwse samenleving van Krommenie. In een periode van 10 jaar, tussen 1920 en 1930, ontstaat hier, in het weidse polderland, een mini-samenleving met een woonbuurt (vanaf 1937 verder uitgebreid), winkels, begraafplaats en park. Fabrieksarbeiders kregen degelijke huizen, gebouwd door kersverse woningbouwverenigingen, maar deels gefinancierd door lokale industriëlen. Er kwam een wandelpark, gefinancierd door een lokale industrieel. De aandacht voor het geestelijk en fysiek welzijn van de arbeiders, zowel wat betreft hun woningen als met de aanleg van een wandelpark, is, vergeleken bij andere industriële gebieden in Nederland, tamelijk vroeg. De financiële bijdrage van de lokale fabrikanten hielp de ambities te verwezenlijken. De verweving van publiek (gemeente/Rijk) en privaat initiatief deed de socialistische raadsleden weliswaar de wenkbrauwen fronsen, maar maakt duidelijk hoezeer de sociale situatie in de Zaanstreek lijkt op die van de filantropische fabrieksdorpen, zoals we die uit Engeland (Port Sunlight, (Lever Brothers, 1888), het Agnetapark in Delft (1882) en tuindorp Heijplaat (RDM, 1915)) in Rotterdam wel kennen.

Samenvatting en waardering

De Blokbuurt –fase 1 (zie kaartje hierboven) uit 1920 is van cultuurhistorische waarde vanwege zijn stedenbouwkundige, sociaal-maatschappelijke en architectonische betekenis. Toen de industrie van Krommenie na 1900 snel groeide, bouwde woningbouwvereniging Patrimonium hier (met Rijkssteun) 54 woningen in verschillende blokmaten op het opgehoogde terrein grenzend aan het oude bebouwingslint van de Vlusch. De overige circa 30 woningen van fase 1 werden door woningbouwvereniging de Volkswoning gebouwd, maar met hetzelfde ontwerp als de woningen van Patrimonium. Interessant in sociaal-economisch opzicht is dat de lokale fabrikanten meebetaalden aan de woningen.

De architectuur is zeer verzorgd, en elementen als houten kozijnen en baksteenversieringen zijn gaaf bewaard. Interessant is de afwisseling in blokmaten, waarbij geschakelde woningen maar ook enkele vrijstaande woningen, indertijd wellicht bewoond door arbeiders of opzichters hoger in rang, voorkomen. In de kwaliteit van het straatbeeld van toen deden bestrating, de breedte van de trottoirs en de verzorgde voortuinen met uniforme witte houten hekken en hagen sterk mee. Door de komst van de auto en de verminderde aandacht voor de voortuin en de wisselende hekwerken en ontbrekende hagen van nu ligt hier een aandachtspunt. De woningen aan de straat met de naam Het Blok hebben diepe achtertuinen en eigenaren varen in hun bootje zo de Bloksloot, het Agathepark of verder op.

Fase 2 van de Blokbuurt is tevens van cultuurhistorische waarde vanwege zijn stedenbouwkundige en architectonische betekenis. Dit stuk werd in 1937-1938 gebouwd en beslaat vier woonblokken en één tweekapper omsloten door de Groen van Prinstererstraat, de Klaas Katerstraat en de Talmastraat. Een complex van 28 woningen, in 1938 ontworpen voor Woningstichting Krommenie door architecten Gulden en Geldmaker te Amsterdam. Het zijn degelijke woningen in fraai metselwerk met een dorpse uitstraling die – geheel volgens de tendens in de jaren dertig - zakelijker overkomt dan de woningen uit fase 1. De woningen kennen minder ornamentiek, geen dakkapellen maar een opvallende wit betonnen band die de afzonderlijke woningen aaneensmeedt, terwijl de voordeuren en raampartijen de afzonderlijke woning afleesbaar maakt.

Fase 3 en 4, gebouwd door Woningstichting Krommenie tussen 1942 en 1954, zijn van waarde vanwege de aansluiting van het stedenbouwkundige ontwerp op fase 1 en 2. De verschillende delen sluiten ondanks het tijdsverschil mooi op elkaar aan en vormen als buurt een gaaf ensemble in de luwte van de grotere verkeerswegen. Architectonisch is deel 3 (gebouwd tijdens de Tweede Wereldoorlog) tijdens de verschillende onderhoudsrondes verschaald, waarbij de roedeverdeling uit de ramen is verwijderd. Bij ernstige noodzaak kan de architectuur eventueel, als daar aanleiding toe zou zijn, vervangen worden, mits maat, schaal en materiaalgebruik van de bestaande bebouwing als leidraad voor planontwikkeling worden genomen. Fase 4 is de noordrand van de wijk en beslaat een achttal flats aan de Serooskerkestraat. Gezien het bouwjaar 1954 en de straatnaam zouden ze gebouwd kunnen zijn voor Zeeuwen, die na de Watersnoodramp van 1953 dakloos en arbeidsloos waren geworden en om die reden verhuisden.

Naast de cultuurhistorische waarde is er de sociale waarde. De sociale cohesie in deze buurt is groot, het contact tussen generaties en culturen hecht. De uitspraak 'It takes a village to raise a child' gaat hier op. De Blokbuurt is een fijnmazig ecosysteem waarvan de sloop en de bouwfysische argumentatie (die wij niet kennen) heroverweging verdienen.

Een bonus ontdekking is de ontwerptekening met toelichting van het Agathepark uit 1930, ontworpen door de in de Zaanstreek veelgevraagde adviseur ir. P. Verhagen. Verhagen was stedenbouwkundige en landschapsarchitect en adviseur in vele Zaanse gemeentens, en daarnaast familie van de financier van het park, de zeilfabrikant P.H. Kaars Sijpesteijn. Net als in de Zaanse (mei. Honig) dus een private weldoener die een park schenkt. Dat park hoort, net als de begraafplaats uit 1922 (ontworpen door gemeentearchitect P. van Walbeek), echt bij de Blokbuurt, die ook genoemd wordt in de toelichting. Bijna alles is er nog, van de volière tot en met de muziektent uit 1930.

De Blokbuurt maakt deel uit van een reeks tuinwijkjes langs een hoofddrager, de route Iepenlaan-Weverstraat-Eikenlaan. Hoewel er hier en daar recente grove ingrepen langs de hoofddrager zijn gedaan, met een veel te grote schaal en maat ten opzichte van de bestaande bebouwing, is nog veel overgebleven van de hoge en luwe woonkwaliteit in de reeks van (vooroorlogse en naoorlogse) tuindorpen langs de centrale ontsluiting. Terzijde van de hoofdontsluiting Iepenlaan-Weverstraat Eikenlaan liggen telkens omsloten wijkjes die doorkruist worden door de oude sloten, tot groene singels omgevormd. Het deel vanaf de provinciale weg tot en met het Agathepark is ontworpen door ir. P. Verhagen (1882-1950), stedenbouwkundige en landschapsarchitect en veelgevraagd adviseur voor de Zaanse dorpen. Incidenteel ingrijpen kan de samenhang (verder) verstoren en de leesbaarheid van deze zorgvuldig opgezette compositie teniet doen.

Stedenbouwkundige context

Het Blok is de naam van een pad langs de Bloksloot, de sloot die vanuit de watergang de Vlusch de Krommenie polder ontwaterde (blauw omcirkeld op de kaart uit 1911 hierboven). Het Blok was een industrieterrein uit de 17^e eeuw, vlak tegen het oude bebouwingslint (de dijk) van Krommenie aan, waarop een oliemolen, een schuithelling en in de 18^e eeuw een zeilmakerij waren gevestigd. Die industrie werd in het gebied gecombineerd met veeteelt: iets verderop staat op deze kaart een stolpboerderij (gemeentelijk monument), zichtbaar als een rood vlekje linksboven in de blauwe cirkel. Duidelijk herkenbaar op de kaart is een groot stuk polderwater ten zuiden van het Blok, dit zou in 1930 de centrale waterpartij van het Agathepark worden.

Aan het blok werden in de 17^e eeuw ook enkele houten woonhuizen gebouwd (zie foto hieronder), die, weliswaar verbouwd, nog altijd bestaan. Op de voorgrond het water van de Vlusch en de plek van de latere dr. Kuyperkade en de school met den Bijbel.

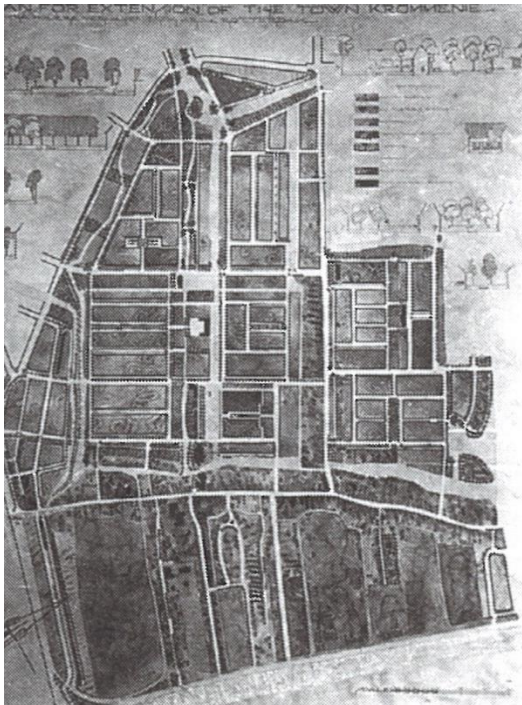
Vijf 17^e eeuwse houten woningen aan het Blok, foto 1880. Stadsarchief Zaanstad.

De Zaanlander schrijft op 19 juni 1919 dat woningbouwvereniging Patrimonium een perceel weiland van 17.000 m² koopt, gelegen in de Vlusch tegenover het Blok voor de bouw van een complex woningen.¹ De woningen werden ontworpen door gemeentearchitect P. van Walbeek, tevens de ontwerper van de in 1922 gerealiseerde nabijgelegen begraafplaats.

Er is geen stedenbouwkundig plan voor het stratenbeloop aangetroffen in de archieven. Er werd verder gebouwd langs het bestaande Blok, terwijl voor de overige straten van fase 1 de grond vermoedelijk werd opgehoogd.

Maar kort na de bouw van De Blokbuurt-eerste fase werd er, vermoedelijk op instigatie van de provinciaal inspecteur Volkshuisvesting G. de Graeff (1873-1954) een stedenbouwkundig adviseur benoemd in

Krommenie: ir. P. Verhagen, van het Rotterdamse bureau Granpré Molière, Verhagen en Kok. Hij ontwierp een samenhangend plan voor de vooroorlogse uitbreiding van Krommenie, door een reeks tuinvijckjes langs een hoofddrager te situeren, de route Iepenlaan-Weverstraat-Eikenlaan. Naar het noorden vormt de Heiligeweg de ruggengraat van het ontwerp (zie tekening hieronder). Hoewel er hier en daar recente grove ingrepen langs de hoofddrager zijn gedaan, met een veel te grote schaal en maat ten opzichte van de bestaande bebouwing, is nog veel overgebleven van de hoge en luwe woonkwaliteit in de reeks van (vooroorlogse en naoorlogse) tuindorpen langs de centrale ontsluiting. Terzijde van de hoofdontsluiting Iepenlaan-Weverstraat Eikenlaan liggen telkens omsloten wijckjes die doorkruist worden door de oude sloten, tot groene singels omgevormd. Het deel vanaf de provinciale weg tot en met het Agathepark is ontworpen door ir. P. Verhagen (1882-1950), stedenbouwkundige en landschapsarchitect en veelgevraagd adviseur voor de Zaanse dorpen. Hieronder zijn uitbreidingsplan uit Krommenie uit 1923, met tuinvijckuitbreidingen noordelijk van de Nauernasche Vaart, waarbij het uitbreidingsgebied is omhuld door parkaanleg. De kwaliteit van dit ontwerp werd door de vakwereld zo hoog geacht, dat het werd ingezonden naar de internationale stedenbouwtentoonstelling in Gothenburg van 1923.ⁱⁱ Krommenie wordt uitgebreid toegelicht in de catalogus en kreeg internationale lof als voorbeeld van het hoge peil waarop de Nederlandse stedenbouw stond op dat moment. Incidenteel ingrijpen (deels al gebeurd) kan de samenhang (verder) verstoren en de leesbaarheid van deze zorgvuldig opgezette compositie teniet doen.

Uitbreidingsplan voor Krommenie, 1929, Bureau Granpré Molière, Verhagen en Kok. (tentoonstellingscatalogus Stedenbouwtentoonstelling Gothenburg)

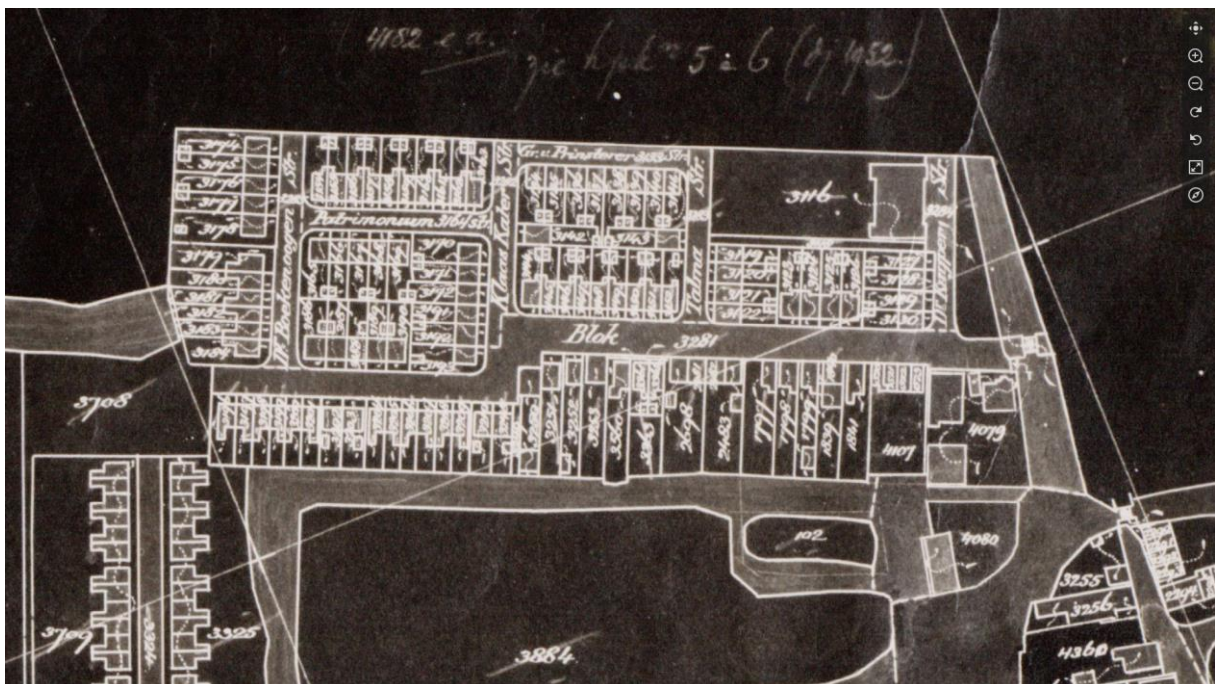
Zicht op het Blok in 1930. Het Agathepark op de voorgrond is in aanleg, het polderwater is niet gedempt maar aangegrepen als hoofdelement van het wandelpark. P.H. Kaars Sijpesteijn, directeur van de N.V. Ver. Olie- en Textielabrieken te Krommenie betaalde 43.000 gulden mee voor de aanleg, ter ere van zijn schenking werd het park genoemd naar zijn overleden vrouw Agathe.

Vier bouwfases: fase 1, 1919-1921

Patrimonium vroeg in december 1919 bij de gemeente een voorschot aan voor de bouw van 84 woningen (de Rijkssteun-aanvraag verliep via de gemeente).ⁱⁱⁱ Aanvankelijk werd de aanvraag afgewezen, omdat de huurprijs te hoog zou uitvallen en de gemeente het verschil zou moeten bijpassen. De aantallen werden aangepast; Patrimonium zou 54 woningen bouwen en de Volkswoning 37.^{iv} Kennelijk hebben

Patrimonium en de Volkswoning zich vervolgens tot de lokale fabrikanten gewend. Het Algemeen Handelsblad van 11 februari 1920 schreef dat de fabrikanten bij de bouw van 100 woningen, het tekort op 95 woningen op zich zullen nemen. Zij betalen maar liefst tien jaar lang 1 gulden huur extra per woning.^v Als tegenprestatie eisen de fabrikanten dat 80% van de woningen aan hun arbeiders verhuurd zal worden, geen gekke eis aangezien bij de Volkswoning van elke 50 leden er 40 bij deze fabrieken werken. Op 24 november 1920 kreeg Patrimonium rijkssteun voor de bouw van 54 woningen.^{vi} De overige 37 woningen van fase 1 zijn door woningbouwvereniging de Volkswoning gebouwd; welke woningen precies bij welke vereniging hoorden is in deze quick scan niet duidelijk geworden. Wel is heel duidelijk dat de gehele fase 1 onder regie van dezelfde architect is gebouwd.

De straten in fase 1 van de Blokbuurt zijn vernoemd naar christelijke voormannen zoals Groen van Prinsterer en Talma. Klaas Kater was de oprichter van Patrimonium. Dr. Boekenoogen was een geliefde Krommeniese predikant. Zoals de foto's hieronder laten zien, zijn de woningen heel gaaf bewaard gebleven: geen nieuw grof voegwerk, geen kunststof kozijnen, de houten aftimmering van de topgevel is inmiddels licht in plaats van donker van kleur maar nog wel intact en de voortuinen met uniforme houten hekken zijn veranderd in collectieve groenstroken.

De eerste bouwfase van de Blokbuurt, gebouwd in 1920. In de rechter bovenhoek van de kaart, aan de dr. Kuyperkade, het grote blok van de School met den Bijbel. (Zaans Archief)

De entrees van fase 1: vanaf de dr. Kuyperkade langs de waterloop de Vlusch (het witte gebouw is het oude weeshuis) en vanaf de Eikenlaan, de hoek fraai geaccentueerd met bomen.

Voor en na: het Blok omstreeks 1925 en in 2018

Voor en na: dr Boekenooienstraat omstreeks 1990 en in 2018

Voor en na: het Blok omstreeks 1925 en in 2018

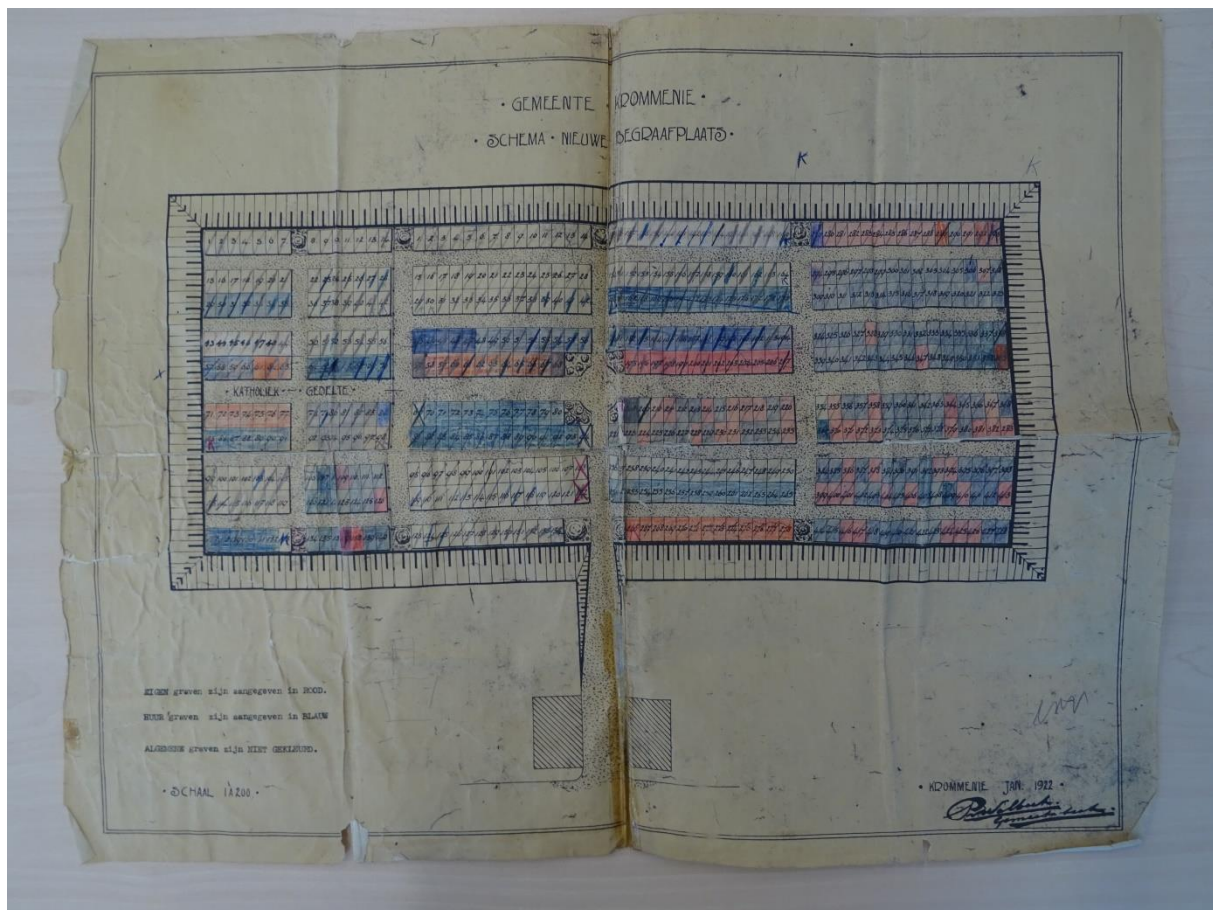
Voor en na: Klaas Katerstraat omstreeks 1925 en in 2018

Voor en na: dr. Kuiperkade, School met den Bijbel omstreeks 1920 en in 2018

De School met den Bijbel aan de dr. Kuiperkade omstreeks 1940. Zaans Archief.

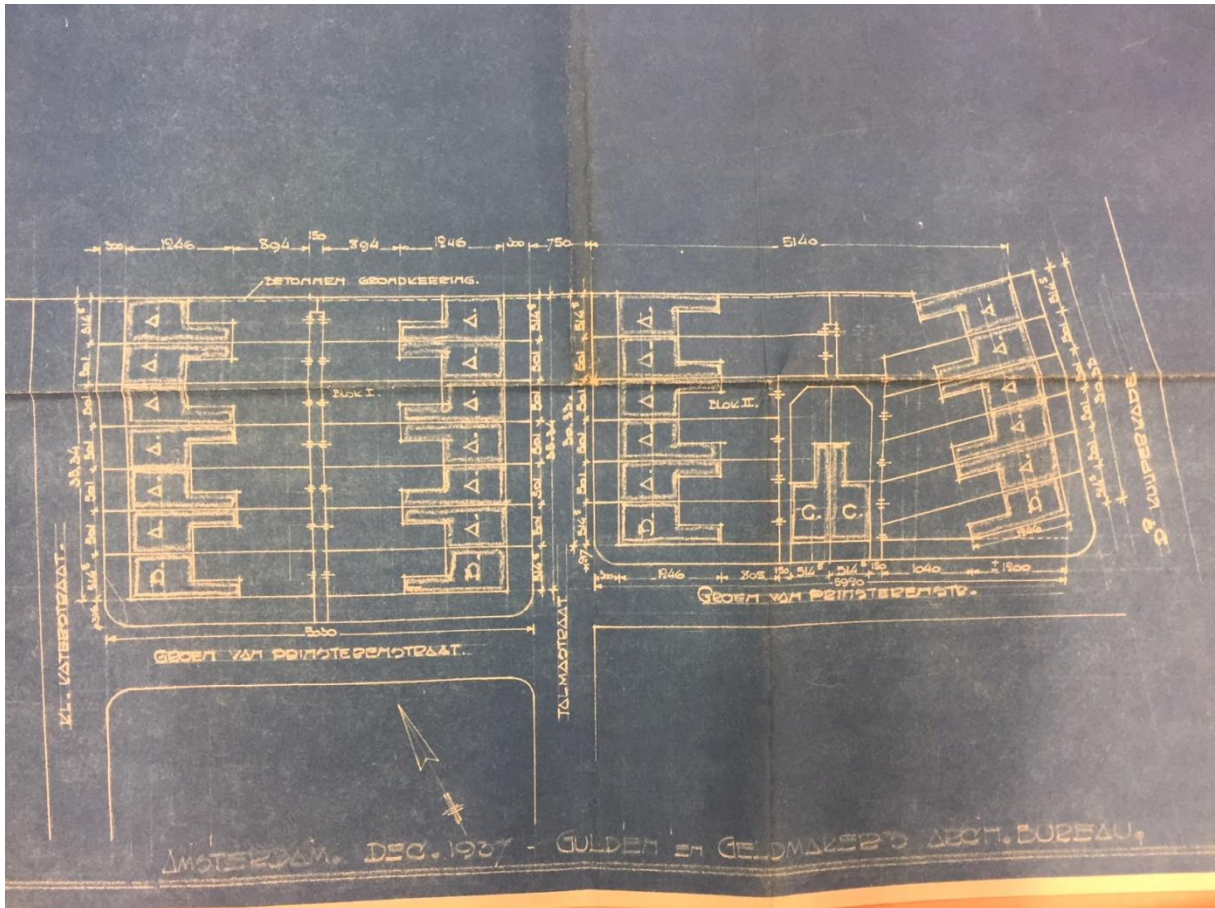
Begraafplaats 'Krommenie Blok', 1922, ontworpen door P. van Walbeek, gemeenteopzichter. Archief OA 0036 Gemeentebestuur van Krommenie (1814-1945), inv.nr. 816

Vier bouwfases: fase 2, 1937

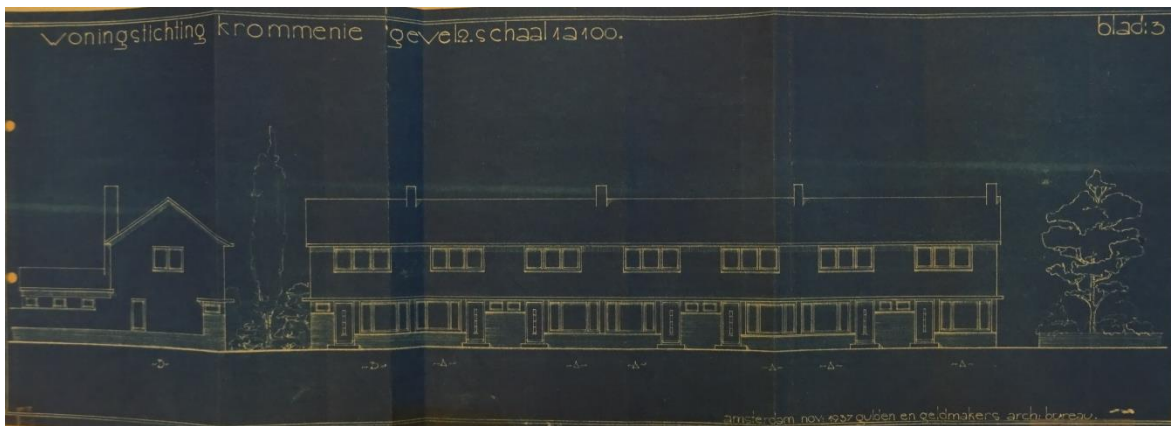
Fase 2 van de Blokbuurt werd in 1937-1938 gebouwd en beslaat vier woonblokken en één tweekapper omsloten door de Groen van Prinstererstraat, de Klaas Katerstraat en de Talmastraat. Een complex van 28 woningen, in 1938 ontworpen voor Woningstichting Krommenie door architecten Gulden en Geldmaker te Amsterdam. Het zijn degelijke woningen in fraai metselwerk met een dorps uitstraling die echter zakelijker overkomt dan de woningen uit fase 1. De woningen kennen minder ornamentiek, geen dakkapellen maar een opvallende wit betonnen band die de afzonderlijke woningen aaneensmeedt, terwijl de voordeuren en raampartijen de afzonderlijke woning afleesbaar maakt.

Fase 2, Woningstichting Krommenie, Hoek Talmastraat/Groen van Prinstererstraat, opgeleverd 1938.

Fase 2, 28 woningen met tuinschuurtjes aan de Klaas Katerstraat/Groen van Prinstererstraat/Talmastraat, ontworpen door architectenbureau Gulden en Geldmaker te Amsterdam en opgeleverd in 1938. OA-0205 Bouwvergunningen Krommenie 1914-1973, invnr 486

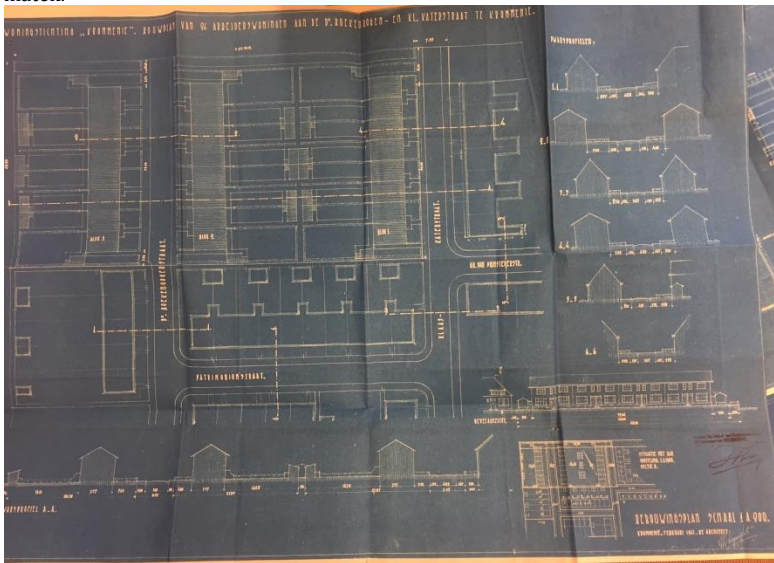
Fase 2, 28 woningen aan de Klaas Katerstraat/Groen van Prinstererstraat/Talmastraat, ontworpen door architectenbureau Gulden en Geldmaker te Amsterdam en opgeleverd in 1938. OA-0205 Bouwvergunningen Krommenie 1914-1973, invnr 486

Vier bouwfases: fase 3, 1941-42

Fase 3 van de Blokkbuurt kent 24 woningen aan de dr. Boekenoogen en Klaas Katerstraat. Ze zijn ontworpen in 1941 voor Woningstichting Krommenie door architect-aannemer M. Leguyt Azn. Wie de blauwdruk hieronder vergelijkt met de foto's verder hieronder, ziet dat veel van de charme van de woningreeksen is verdwenen doordat de roedeverdeling uit de ramen is verwijderd en de voordeuren zijn veranderd. De blokken van fase 3 zijn teruggeplaatst in de rooilijn, de voortuinen zijn vervangen door een groenstrook. De samenhang in stedenbouwkundig en architectonisch opzicht is uitstekend, de verschillende bouwfases in de laagbouw voelen als één geheel.

Klaas Katerstraat in de richting van het Blok. Links de jaren dertig woningen uit fase 2, rechts de in 1942 gebouwde woningen, ontworpen door de Krommeniese architect-aannemer M. Leguijt. De foto is enigszins vervormd; de voordeuren hebben normale maten.

Bouwplan fase 3, 1941-1942.

Vier bouwfases: fase 4, 1953-54

Fase 4 van de Blokbuurt betreft de noord-westelijke afhechting van de buurt. In de archieven vonden we een eerder ontwerp voor deze rand, ontworpen in 1943, binnen de Rijksregeling "Woningvoorziening voor de toekomst". De bedoeling was dat na de oorlog de plannen voor woningbouw al klaar zouden liggen. Architect van M. Leguijt ontwierp de woningen, hieronder is de situatieschets afgebeeld. In dit plan zijn de aansluitingen op de bestaande Blokbuurt iets traditioneler opgelost. Na de bevrijding in 1945 duurde het nog tot 1953 voordat de gemeente het plan weer oppakte. Gezien het bouwjaar 1954 en de straatnaam zouden ze gebouwd kunnen zijn voor Zeeuwen, die na de Watersnoodramp van 1953 dakloos en arbeidsloos waren geworden en om die reden verhuisden. Inmiddels waren de stedenbouwkundige inzichten gewijzigd; de wijk werd afgezoomd met een rand van zes flats van drie etages op een onderbouw. De overkant van de Serooskerkestraat, waar de aansluiting op de laagbouw van de Blokbuurt plaatsvindt, is zorgvuldig in twee laagbouwblokken en een tweekapper uitgevoerd. Het hele complex van 97 woningen uit deze fase werd in opdracht van de Volkswoning wederom ontworpen door architect M. Leguijt te Krommenie, die ook fase 3 ontwierp. Zo hebben we in totaal vier typen laagbouwwoningen in één (kleine) buurt! Helaas is op de plaats van de lagere school, bij de brug op de hoek van de Serooskerkestraat/Rosariumlaan, een in schaalgrootte en architectuur veel te fors wooncomplex gebouwd. Let wel: het gaat er niet om dat er niet nieuw gebouwd zou mogen worden in dergelijke wijken, het gaat er om dat dat gebeurt met oog voor de context, schaal en geschiedenis van de omgeving.

Serooskerkestraat, het ontwerp uit 1943 in het kader van 'Woningvoorziening voor de toekomst', niet uitgevoerd. Zaans Archief.

Situatietekening van de rand van de Blokbuurt met 97 woningen, deels in etagebouw, ontworpen door de Krommeniese architect M. Leguijt. Zaans Archief

Wooncomplex op de plaats van de voormalige lagere school hoek Serooskerkestraat/Rosariumlaan

De etagebouw van fase 4, Serooskerkestraat, goed in schaal en maat, maar verschaald door kunststof kozijnen.

De laagbouw van fase 4, Serooskerkestraat, zorgvuldig ontworpen met dakgoot op houten klossen en gearticuleerde deuroplijsting.

Talmastraat, vier werelden op één foto: de stolpschuur naast een van de flats aan de Serooskerkestraat uit 1954, de laagbouw uit 1937 (rechts) en op de voorgrond de laagbouw uit 1920. Let ook op de klinkerbestrating die het ensemble een eigen sfeer gaf. Stadsarchief Zaandam, foto omstreeks 1965.

Het Agathepark in Krommenie, geopend in 1931

Tot slot, hoewel geen formeel onderdeel van deze quickscan, een paar woorden over het onlosmakelijk met de buurt verbonden Agathepark. Het park werd aangelegd door de gemeente en in 1931 geopend, grotendeels gefinancierd door P.H. Kaars-Sijpesteijn, eigenaar van de N.V. Ver. Olie- en Textiel fabrieken P.H. Kaars Sijpesteijn te Krommenie.^{vii}

Het Agathepark werd ontworpen door de stedenbouwkundige en landschapsarchitect ir. P. Verhagen, die ook het uitbreidingsplan voor Krommenie in 1923 had opgezet. De interessante publiek-private connectie in Krommenie gaat hier ook op, want Verhagen was een neefje van Cornelia Verhagen, de echtgenote van P.H. Kaars Sypesteijn. Wat het parkontwerp zo interessant maakt, zijn twee aspecten.

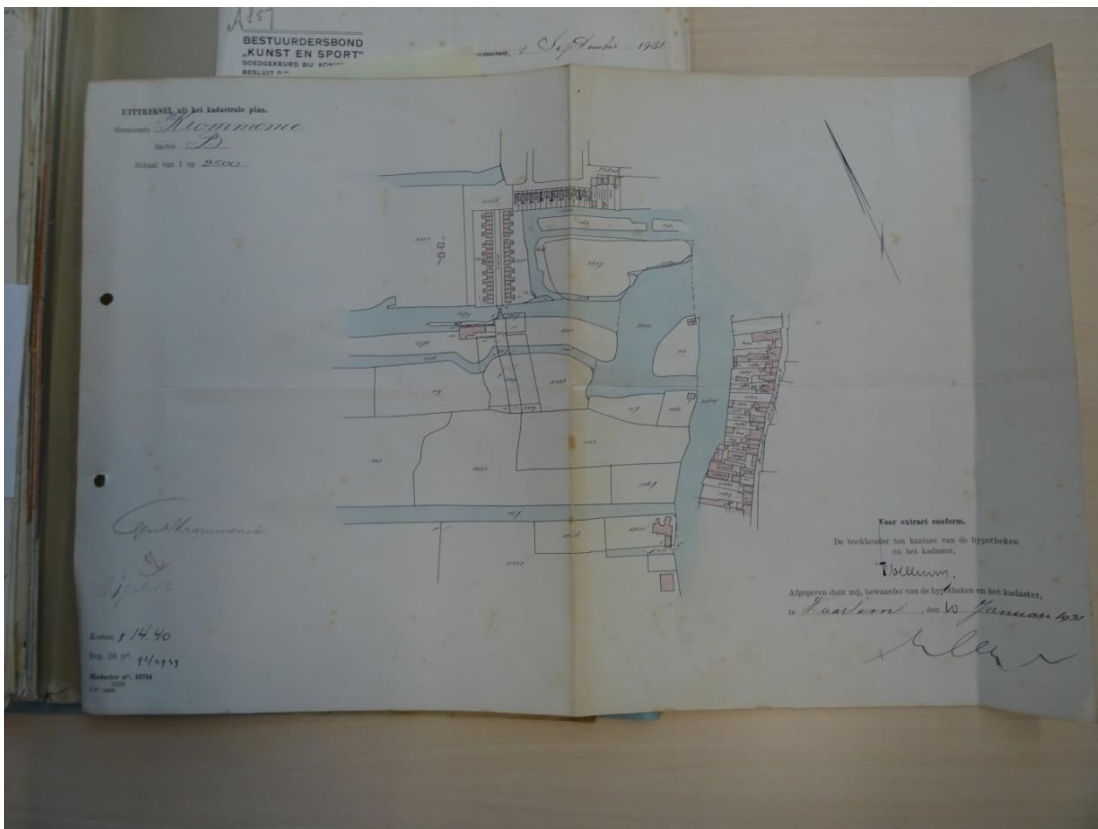
Allereerst de notie dat het park een actief te gebruiken park moest zijn, in plaats van de nagebootste kunstmatige park 'natuur' van de 'voorbij tijd', zo staat in de prachtige toelichting te lezen. "Wij hebben gerekend op muziekuitvoeringen (de muziktent staat er nog altijd), op roeien en schaatsenrijden (een extra hoge brug werd ontworpen), op kindervermaak voor verschillende leeftijden, spelend op grasveld of in zandbakken, op wandelaars en tennisspelers, en op een verversingsgebouwtje voor de dorstigen of hongerigen." (...) Gejuich of gezang mogen er de stilte verbreken, het park wil meedoen in het dagelijks verkeer, een aanvulling daarvan geven, maar geen toevluchtsoord zijn voor sentimentelen."

Het tweede aspect van waarde, dat samenhangt met het eerste en dat het park voor die tijd uniek maakt, is dat het bestaande landschap, het bestaande polderwater (een flink oppervlak, zie onder), is gebruik als hoofdmoment van het park. Het eigen, lokale landschap wordt daarmee van waarde als setting om in te ontspannen, een belangrijke kanteling in het denken over tuin- en landschapsarchitectuur. Het aangrijpen van het lokale (water)landschap had Verhagen al geïntroduceerd in zijn grootse ontwerp (samen met architecten Granpré Molière en Klijnen) voor het Kralingse Bos in Rotterdam uit 1920.

Hoewel enkele elementen verdwenen zijn, zoals de pergola, het rosarium en de botensteiger/verhuur, en de huidige stalen brug veel te fors gedimensioneerd is, is het verbluffend hoezeer het Agathepark intact is gebleven en nog altijd voldoet aan deze in 1930 geschetste behoeften.

Agathepark en Blokbuurt omstreeks 1935 (Zaans Archief)

Het bestaande polderwater voor de aanleg van het Agathepark (Zaans Archief)

Architectenbureau Granpré Molière, Verhagen en Kok, Ontwerp Agathepark (1930), Zaans Archief

Agathepark, juli 2018

Bestaande veenplas als waterpartij opgenomen in het Agathepark

Zorgvuldig ontworpen en in stand gehouden muzikent met ingebouwde plantenbak, schuine trappen en Zaanse verschijningsvorm en detaillering, ontwerp bureau Granpré Molière, Verhagen en Kok, 1930.

'Zaanse' detaillering muziektent, 1931

Conclusie en aanbevelingen voor vervolg: een mogelijk stappenplan

Na een rondgang en een blik op enkele verzakkingen is duidelijk dat Parteon in de Blokbuurt een opgave signaleert. Maar eventuele sloop van (delen van de) Blokbuurt vergt wat ons betreft een betere afweging. De Blokbuurt is een ensemble van hoge kwaliteit en vormt het begin van geleide ruimtelijke ontwikkeling in Krommenie. Dit soort wijken zijn, zeker met de druk op de woningmarkt in de Metropool Regio Amsterdam, zeer gewild. Corporaties in andere steden zagen dat al in: landelijk bestaan vele referenties om tuinwijken duurzamer, comfortabeler en vitaler te maken zonder in te leveren op de cultuurhistorische uitstraling – en deze juist weer te herstellen. Recent is dat bijvoorbeeld gebeurd in het corporatiebezit van tuindorp Vreewijk in Rotterdam, de Van der Pekbuurt in Amsterdam, maar ook in de Tuinstadwijk en Oude Kooi in Leiden (beeldkwaliteitsplan en supervisie SteenhuisMeurs). Wat hier in Krommenie, maar ook elders in de Zaanstreek in dergelijke wijkjes uniek is, is de hoge en luwe woonkwaliteit waarbij een reeks (vooroorlogse en naoorlogse) tuindorpen langs een centrale ontsluiting is gemaakt; kleine besloten werelden langs een hoofddrager. Die hoofddrager is hier in dit deel van Krommenie de Iepenlaan-Weverstraat Eikenlaan, waaraan telkens omsloten wijkjes liggen die doorkruist worden door de oude sloten, tot groene singels omgevormd. Naar het noorden is de Heiligeweg de ruggegraat van zeer verzorgde woonwijken. Incidenteel ingrijpen kan de samenhang (verder) verstoren en de leesbaarheid van deze zorgvuldig opgezette compositie teniet doen.

Advies Blokbuurt voor vervolgstappen vanuit cultuurhistorie

Stap 1. Ruimtelijk-architectonische analyse gecombineerd met bouwfysische opname. De eerste stap tot een definitieve beslissing over de Blokbuurt zou een ruimtelijke analyse zijn waarin de waarden specifiek worden en er tegelijk gekeken wordt naar de veranderbaarheid van de woningen. Het gaat dan om een specifieke:

- analyse van de woningtypes, gaafheid en aantasting
- analyse van de openbare ruimte, voor- en achterkantsituaties en tuinen
- analyse van kappen en eventuele nieuwe raamopeningen
- analyse van parkeerdruk en evt. andere parkeeroplossingen

- analyse van duurzaamheidsmaatregelen
- uitmondend in aanbevelingen voor een verbeterplan voor de woningen naar het comfort van nu. Voor dat laatste is uiteraard een bouwfysische opname van belang. Overleg met bewoners over hun wensen en behoeften en hun aandachtspunten is hier cruciaal.

Stap 2. Met de documenten uit stap 1 is het mogelijk een beeldkwaliteitsplan voor transformatie te maken. Zo'n beeldkwaliteitsplan bevat de kaders en bandbreedte waarmee de renovatie van de buurt kan worden gestart en het comfort van nu kan worden ingebracht en verdwenen elementen kunnen worden teruggebracht. Dit is ook het moment om een ervaren restauratie/renovatiearchitect met specialisme tuindorparchitectuur erbij te halen, die concreet met de bouwplannen voor de woningen aan de slag kan gaan.

Slotopmerkingen

Of de woningen eventueel gemeentelijk monument zouden moeten worden, valt nu nog niet te zeggen omdat de totale voorraad vooroorlogse woningbouw in Zaanstad nog niet goed in beeld is. Het vermoeden is dat er meer van dergelijke complexen zijn in de andere Zaan dorpen, soms van hetzelfde architectenbureau, maar ook van anderen. In elk geval bleef de stedenbouwkundige voor de Zaanstreek decennialang ir. P. Verhagen, die voor alle Zaan dorpen de uitbreidingen tekende, en voor Zaanstad grotere wijken ontwierp. Juist die stedenbouwkundige samenhang, waarbij ook de parken nadrukkelijk horen, lijkt de Zaanstreek in de intensieve bouwperiode vanaf 1920 zijn specifieke kwaliteit te geven. Een dergelijk onderzoek kan thematisch worden aangepakt

Bronnen

Zaans archief:
Bouwdossiers Krommenie
Archief Gemeentebestuur van Krommenie, 1814-1945

Jan Emmerig, De geschiedenis en de bewoning van het Blok, deel 1, 2 en 3, in: Krommenieër Kroniek, geschiedkundige artikelen over Krommenie (2010) (in drie afleveringen)

'Woningbouw', in: De Zaanlander, 19 juni 1919

'Krommenie', in: Algemeen Handelsblad, 11 februari 1920.

- Notulenboek bestuursvergadering 'De Volkswoning' (8 januari 1914 t/m 1 november 1926)

- Uittreksel Krommenieër Kroniek nr. 46 (juni 2007): Honderd jaar De Volkswoning door Wiebe Dijkstra

- Complexnummers

- Statuten 'De Volkswoning' (eerste blad)

- Uittreksel Gemeenteverslag Krommenie over de jaren 1940-1945 door J. Kalff, burgemeester van Krommenie (archief Amsterdam KLAG0333800031)

- Uittreksel Krommenieër Kroniek nr. 47 (september 2007): Dr. Boekenoogenstraat door Cor Tuijn (†).

<https://lintendijkenpaden.zaanstad.nl/over-de-zaanse-linten-dijken-paden/krommenie>

Met veel dank aan Wim Andrea van Historisch Genootschap Krommenie.

Duiding en analyse: Marinke Steenhuis, SteenhuisMeurs

Archiefonderzoek: Thomas Kelderman, SteenhuisMeurs

ⁱ 'Woningbouw', in: De Zaanlander, 19 juni 1919

ⁱⁱ Zie M. Steenhuis, Stedenbouw in het landschap. Pieter Verhagen (1882-1950), Rotterdam (2007) proefschrift Rijksuniversiteit Groningen 2007

ⁱⁱⁱ De Zaanstreek, Algemeen Nieuws- en Advertentieblad, 1919-12-31; p. 2.

^{iv} Krommenieër Kroniek nr. 46 (juni 2007): Wiebe Dijkstra, Honderd jaar De Volkswoning, p. 56.

^v Algemeen Handelsblad, 'Krommenie', 11 februari 1920.

^{vi} Nederlandsche Staatscourant, 9 december 1920.

^{vii} Archief Gemeentebestuur Krommenie 1814-1945, toegang OA-0036, inv.nr. 833.